

Soldaten van Napoleon

Adjunct-burgemeester Kerckhofs van Sint-Huibrechts-Lille over de veteranen van Napoleon in zijn gemeente, april 1815

Nadat Napoleon gedurende ruim tien jaren een groot deel van Europa zijn wil had weten op te leggen, kreeg hij - na de catastrofale veldtocht in Rusland - in oktober 1813 in Leipzig een zware nederlaag tegen de verzamelde legers van zijn tegenstanders te verwerken. Daarop zag hij zich in eerste instantie verplicht zijn leger binnen de grenzen van het oude Frankrijk terug te trekken. Vervolgens moest hij op 31 maart 1814 de ultieme vernedering slikken, toen geallieerde legers onder leiding van de Russische tsaar zelfs Parijs bezetten.

Deze gebeurtenissen werkten door tot in de kleinste dorpen. De invoering van de dienstplicht had er immers voor gezorgd dat in de voorgaande jaren jongemannen uit al onze dorpen en steden dienst hadden moeten nemen in het Franse leger. In de lente van 1814 werd wat van de Franse legers overbleef grotendeels ontbonden, en de mannen die de Napoleonische oorlogen overleefd hadden mochten weer naar huis. Velen zullen wellicht graag weer naar huis gegaan zijn, maar voor anderen - die jarenlang in een soms prestigieuze functie in het Franse leger Europa doorkruist hadden en van de ene overwinning naar de andere geleid waren - was het een harde dobber om in hun thuisdorp een nieuw leven te moeten beginnen.

Bestuurlijke veranderingen

Ondertussen was op 11 april 1814 het Verdrag van Fontainebleau ondertekend. Daarin zag de Franse keizer af van zijn troon en werd vastgelegd dat hij zich zou terugtrekken op het eiland Elba.

Ten aanzien van de gebieden die de Franse legers sinds de Revolutie veroverd hadden, werd een maand later, in het Verdrag van Parijs van 30 mei 1814 tussen Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Pruisen, Rusland en Oostenrijk overeengekomen dat de grenzen van Frankrijk zouden worden teruggebracht naar de situatie van 1 januari 1792.

Ten noorden van Frankrijk zou een nieuw koninkrijk ingericht worden, waarvan de grenzen later, in Wenen, zouden vastgesteld worden. In eerste instantie werden de voormalige Nederlandse gebieden samengebracht in een nieuw koninkrijk, het Koninkrijk der Nederlanden, terwijl de gebieden die nu België uitmaken, sinds de verdrijving van de Franse legers uit dit gebied verdeeld waren over drie *général-gouvernements* : het generaal-gouvernement België, dat de huidige provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Henegouwen, Vlaams en Waals-Brabant, Antwerpen en Namen bevatte, het generaal-gouvernement van de Nederrijn, dat de voormalige Franse departementen van de Nedermaas, van de Roer en van de Ourthe - en dus ook de huidige provincies Limburg en Luik - bevatte, en het generaal-gouvernement van de Middenrijn, dat de voormalige departementen van de Wouden (Luxemburg), van Rijn en Moesel, van de Saar en van Mont-Tonnerre of Donnersberg bevatte. Deze gebieden werden bestuurd door gouverneurs-generaal, bijgestaan door een voorlopige regering.

Aan het hoofd van de besturen in ieder voormalig departement stond een regeringscommissaris, waarvan de opdracht vergelijkbaar is met die van onze provinciegouverneurs.

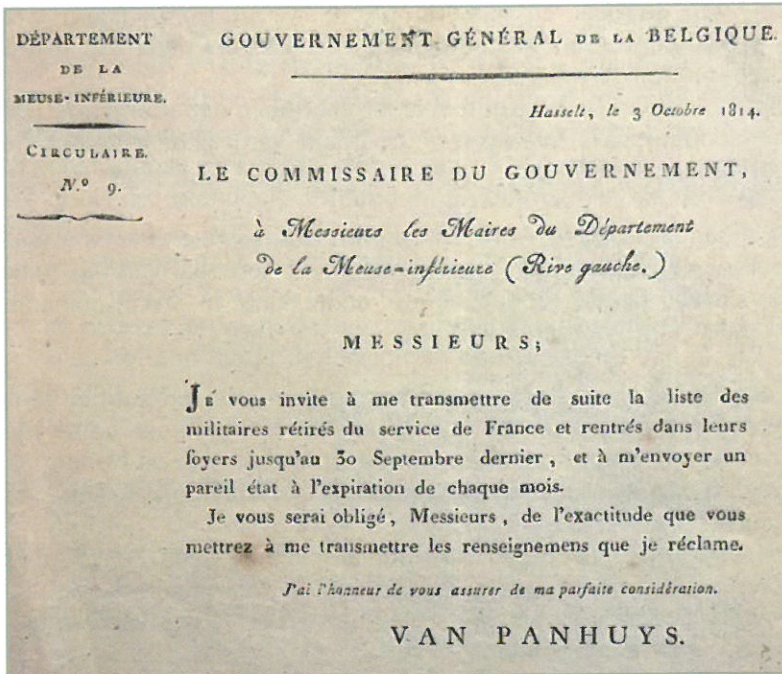
Vanaf 1 augustus 1814 werd Willem van Oranje - die al koning was van de noordelijke Nederlanden - ook gouverneur-generaal van het generaal-gouvernement België, zodat hij de eenmaking in het Koninkrijk der Nederlanden kon voorbereiden.

Voor onze provincie is het nog van belang te vermelden dat het generaal-gouvernement België op 20 augustus 1814 uitgebreid werd met de gebieden van de departementen van de Ourthe en van de Nedermaas die ten westen van de Maas lagen, waaronder het huidige Belgisch-Limburg.

Je kan een land maar goed besturen als je het goed kent, zo wisten Willem van Oranje en zijn regering, en één van de dingen die de regering graag wilde weten was hoeveel veteranen uit de legers van Napoleon er waren, en waar die woonden.

De Franse legers waren, nadat Napoleon verslagen was, grotendeels ontbonden, maar voor veel soldaten betekende de reis van de plaats, waar zij zich bevonden toen hun eenheid werd ontbonden, naar hun woonplaats een hele opgave. De meesten deden er maanden over om weer thuis te geraken.

Het is in dat verband dat regeringscommissaris Van Panhuys, van het op de linker Maasoever gelegen deel van het departement van de Nedermaas, op 3 oktober 1814 in een omzendbrief aan de burgemeesters in zijn ambtsgebied vroeg hem maandelijks een lijst te bezorgen van de voormalige soldaten uit het Franse leger die weer in hun thuisgemeente aangekomen waren. De lijsten die hem toegestuurd werden worden nu bewaard in het Regionaal Historisch Centrum in Maastricht. ⁽¹⁾ Weinig burgemeesters dienden getrouw iedere maand een lijst in, en omdat concrete richtlijnen voor de opmaak van de lijsten ontbraken, was eenvormigheid ver te zoeken. Op die manier was het voor de medewerkers van Van Panhuys moeilijk om een systematisch overzicht van de stand van zaken op te maken.

De omzendbrief van regeringscommissaris Van Panhuys, 3 oktober 1814.

In maart van het volgende jaar werd juiste informatie over de veteranen nog belangrijker. Napoleon had immers op 1 maart 1815 weer voet aan wal gezet in Frankrijk, en wist na een zegetocht van drie weken op 20 maart Parijs te bereiken en er de touwtjes weer in handen te nemen.

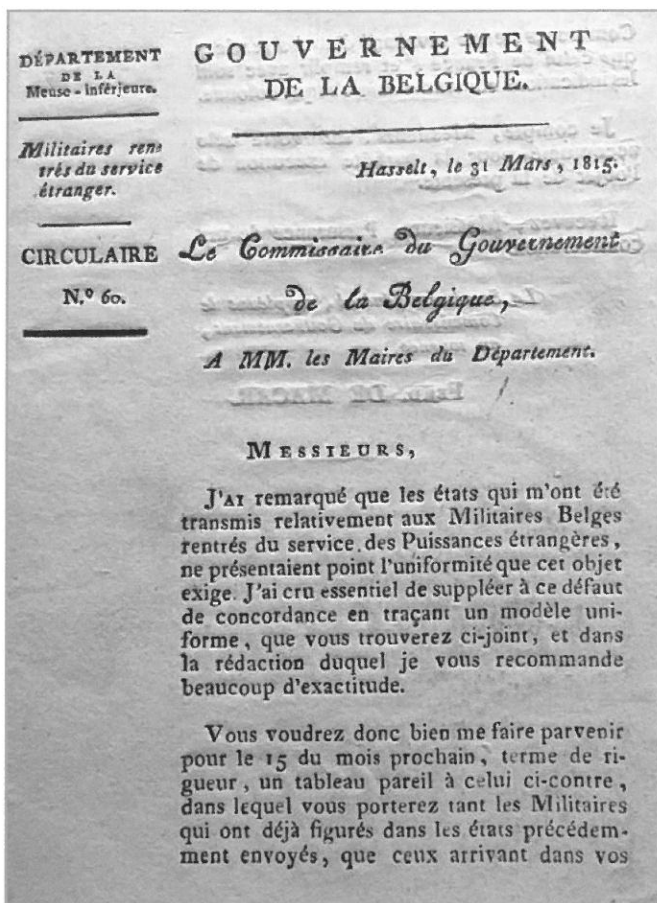
De bestuurders van de landen die de coalitie gevormd hadden die Napoleon een jaar eerder verslagen had, en meer nog de bestuurders van de bevrijde gebieden, waren onzeker over wat de toekomst zou brengen. Wat zouden Napoleons bedoelingen zijn? Zou hij - nu de Fransen zich blijkbaar zo gewillig weer rond hem geschaard hadden - opnieuw plannen ontwikkelen om zijn macht ook buiten Frankrijk uit te breiden? En hoe zat het met de loyaliteit van zijn voormalige soldaten? Zouden de mannen, die een jaar geleden naar huis gestuurd waren, bereid zijn de wapens opnieuw op te nemen voor hun voormalige keizer? En waar zaten die veteranen eigenlijk? Hoe hadden zij zich geïntegreerd in hun oude woonplaats?

Om een antwoord te krijgen op die vragen liet Van Panhuys op 31 maart 1815 zijn secretaris-generaal Ferdinand de Macar een tweede omzendbrief - zie volgende pagina - naar de burgemeesters sturen, waarin hij hen opdroeg hem tegen 15 april een overzicht te bezorgen van de voormalige militairen die weer thuis waren.

Deze keer moesten niet alleen de veteranen van het Franse leger, maar alle voormalige militairen *rentrés du service des puissances étrangères* in de lijst opgenomen worden. Geleerd door de ervaring, en met het oog op de eenvormigheid van de informatie die aan de regeringscommissaris bezorgd moest worden, werd deze keer een modelformulier bij de omzendbrief gevoegd.

In de weken daarna togen de gemeentebesturen aan het werk, en tegen 15 april waren de formulieren uit zo goed als alle gemeenten in de lokalen van het regeringscommissariaat in Hasselt aangekomen.

Los van de bedoelingen waarmee deze lijsten van veteranen destijds werden opgesteld, bieden zij vandaag een goed overzicht van het aantal voormalige soldaten van Napoleon in de Limburgse dorpen en steden in de lente van 1815. ⁽²⁾ Ook de lijsten die door de maire of burgemeester van Sint-Huibrechts-Lille werden opgesteld en vervolgens aan de regeringscommissaris bezorgd werden, bleven bewaard.

De omzendbrief van secretaris-generaal Ferdinand de Macar, 31 maart 1815

Jonge veteranen

Het precieze inwonersaantal van onze dorpen in 1815 kennen we niet, maar uit maart 1816 bleven bevolkingsstaten van de dorpen in het voormalige departement van de Nedermaas bewaard. (3)

Zij leren ons dat Sint-Huibrechts-Lille toen 494 inwoners telde. Daarvan waren er 8 die adjunct-burgemeester Kerckhofs in april 1815 als veteranen uit de legers van Napoleon beschouwde. Naast 6 mannen die nadat zij uit het Franse leger waren teruggekomen in Sint-Huibrechts-Lille waren komen wonen, nam Kerckhofs ook Theodore Kuijpers en Arnauld Vanderborgt in zijn lijst op. Vanderborgt was wel in Lille geboren, maar woonde in april 1815 in Hamont. Kuijpers woonde ondertussen in het Nederlandse Leende. Henri Popelmont was afkomstig uit het kanton Sint-Oedenrode in Noord-Brabant, en woonde in april 1815 ook in Sint-Huibrechts-Lille. Hoewel hij toen hij werd opgeroepen voor de legerdienst al na drie dagen weer teruggekeerd was, en naar eigen zeggen nooit tot bij het leger geraakt was, nam de adjunct-burgemeester ook hem in zijn lijst op. Henri Iven, die afkomstig was uit Kaulille en die in 1815 ook in Sint-Huibrechts-Lille woonde, was wel ooit opgeroepen, maar was na vier dagen weer thuis, zonder ooit effectief in dienst geweest te zijn. Goed beschouwd komen er op de lijst van Kerckhofs maar vier namen voor van mannen die effectief bij het Franse leger geweest waren, en die in april 1815 in Sint-Huibrechts-Lille woonden : Hubert Goossens, Leonard Hegge, Sebastien Ledent en Pierre Luys. Enkel Goossens was ook in Sint-Huibrechts-Lille geboren. Hegge was afkomstig van Bocholt, Ledent kwam uit Ans bij Luik en Luys was in Grote-Brogel geboren. Zie tabel volgende pagina.

Er waren grote verschillen in de aantallen dienstjaren van de veteranen. Hegge was 15 maanden in dienst geweest en Goossens negentien maanden. Sebastien Ledent had gedurende twee en een half jaar onder de Franse vlag gediend en Pierre Luys had gedurende vijf jaren in dienst van Napoleon van het ene slagveld in Europa naar het andere gemarcheerd en had dat overleefd.

De jongste van de vier veteranen in Sint-Huibrechts-Lille in 1815 was de 22-jarige Leonard Hegge. Sebastien Ledent was 23, Pierre Luys was 25 en Hubert Goossens 27.

Wellicht was het soldatenleven vooral voor Luys, die op zijn 25ste al vijf jaren in het leger geleefd had, een gewoonte geworden. Hij had in zijn volwassen leven weinig anders gekend dan het kazerneleven, de eindeloze marsen door vijandig gebied tot in de uithoeken van Europa, en de onvoorstelbaar bloederige veldslagen.

Gedurende die vijf jaren had Luys geen hogere graad bereikt.

Naam	Geboorteplaats	Geboortedatum	Leeftijd	Diensttijd	Eenheid	Graad	Beroep	Reden ontslag	Goedrag	Opmerkingen
Goossens, Hubert	Sint-Huibr.-Lille	3 november 1787	27	19 maanden	46ste linierement	soldaat	reizend handelbaar	<i>comme servant contre sa volonté</i>	goed	
Hegge, Leonard	Bocholt	1 januari 1783	22	15 maanden	72ste linierement	soldaat	landbouwer	<i>comme servant contre sa volonté</i>	goed	
Iven, Henri	Kaulde	22 januari 1793	22				landbouwer		goed	Is naar Maastricht gegaan om zich daar voor het leger aan te bieden, heeft de stad afgesloten aangetroffen en is na 3-4 dagen teruggekomen
Krypers, Theodore	Sint-Huibr.-Lille	11 november 1789	25							Verblijft in Leende
Ledent, Sebastien	Ans	21 maart 1792	23	2 jaren 6 maanden	88ste linierement	soldaat	degloner	<i>comme servant contre sa volonté</i>	goed	
Poppelmond, Henri	Bruegel	17 maart 1783	22				landbouwer		goed	Is naar Maastricht gegaan om zich daar voor het leger aan te bieden, heeft de stad afgesloten aangetroffen en is na 2-3 dagen teruggekomen
Venderborg, Arnould	Sint-Huibr.-Lille	13 augustus 1783	21	1 maand	11de linierement	soldaat	knecht	<i>comme servant contre sa volonté</i>	goed	Verblijft in Hamont
Luys, Pierre-Jean	Grote-Brogel	maart 1790	25	5 jaren	3de linierement	soldaat	knecht	<i>comme servant contre sa volonté</i>	goed	

Sint-Huibrechts-Lille 1815 veteranen :
Gegevens over de veteranen volgens de lijst van 13 april 1815.

Volgens Kerckhofs had hij net als de andere veteranen in Sint-Huibrechts-Lille het leger verlaten als *simple militaire*. Allen hadden zij deel uitgemaakt van de infanterie, ieder in een ander linieregiment.

Volgens de adjunct-burgemeester hadden alle vier de veteranen in zijn gemeente het leger op eigen initiatief verlaten, omdat zij daar tegen hun zin waren, omdat zij ertoe gedwongen waren : *comme servant contre sa volonté et y ayant été forcé*.

Kerckhofs kende ook de beroepen die de teruggekeerde militairen in zijn dorp uitoefenden. Goossens was een reizende handelaar of *teut*, Hegge was *cultivateur* of landbouwer, Ledent was *journalier* of dagloner, Luys was *domestique* of knecht in Sint-Huibrechts-Lille en Vanderborgt was knecht in Hamont. Van Kuypers, die naar Leende was getrokken, wist Kerckhofs niet welk beroep hij daar uitoefende.

Wellicht bedoelde de adjunct-burgemeester met *landbouwer* iemand die zelf een boerderijtje uitbaatte of die meewerkte op de boerderij van zijn familie, terwijl *knechten* op andermans boerderij werkten. Terwijl de mannen die als hoeveknecht aan de slag konden een betrekkelijke bestaanszekerheid hadden weten te verwerven, was dat anno 1815 voor *dagloners* niet het geval. Vooral voor Luys, die ondertussen 25 was en vijf jaren legerdienst achter de rug had, moet het leven voor en na Napoleon als dag en nacht verschild hebben. Als soldaat in het derde linieregiment had hij in alle hoeken van Europa de dienst uitgemaakt. Na de nederlaag van Napoleon in Leipzig in oktober 1813, de smadelijke aftocht richting Parijs, de vernedering van de troonsafstand van zijn keizer en diens verbanning naar Elba, moest hij in 1815 in Sint-Huibrechts-Lille op de boerderijen om werk gaan schooien. In de perioden dat het veld geploegd of ingezaaid moest worden, in de hooitijd, in de oogsttijd en gedurende een aantal weken in de winter, als het graan gedorst werd, was er wellicht wel werk te vinden. Even vaak echter zal er in hun dorp niet voor iedere dagloner werk te vinden geweest zijn ...

Samenvattend

In 1816 telde Sint-Huibrechts-Lille 494 inwoners, waarvan er in april 1815 vier veteranen waren uit de legers van Napoleon.

Hoewel de lijsten die de burgemeesters opstelden een goed beeld geven van het aantal, de leeftijd en tot op zekere hoogte van het wedervaren van de veteranen tot april 1815, blijven veel vragen onbeantwoord.

Wat hebben deze mannen later nog van hun leven gemaakt ? En hoeveel mannen uit onze dorpen vochten in de jaren 1795-1814 in het Franse leger, en keerden niet terug ? Waar zijn zij achtergebleven ? Wie zijn gesneuveld ?

Rombout Nijssen

-
- 1 Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 122. Met veel dank aan de heer Julien Daenen, die ons op het bestaan van deze reeksen wees.
 - 2 Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 123 en 124.
 - 3 Regionaal Historisch Centrum Limburg in Maastricht, *Archief van het provinciaal bestuur van Limburg*, nr. 6888.

Zie ook :

- J. Vandervelden, De Slag bij Waterloo; 18 juni 1815 einde van de Franse overheersing, deel 1. *Het Liller Heem*, jg. 34, nr. 1, 2016, blz. 14-30.
- J. Vandervelden, De Slag bij Waterloo; 18 juni 1815 einde van de Franse overheersing, deel 2. *Het Liller Heem*, jg. 34, nr. 2, 2016, blz. 54-73.